

סקירת ספרים

העיתון – וסיפור המשפחה שמאחוריו

עדי מרקוזה-הס, ירושלים: כרמל, 2012, 473 עמודים

עוזי בנזימן*

אם תתקבל כפשוטה תוכנתה של עדי מרקוזה-הס בספרה "העיתון – וסיפור המשפחה שמאחוריו", המתיימר לגולל את ההיסטוריה של "ידיעות אחרונות" מאז היווסדו ועד היום, היו זוג סיכות החיבור (הכליבים), שהחליט דב יודקובסקי לאגד בהן את עמודי המגזין היומי של העיתון, נוסחת מפתח להצלחתו של העיתון לרכוש את אהדתו של ציבור הקוראים. מרקוזה-הס מקדישה שני עמודים שלמים בספרה לשני הכליבים כדי לנמק את טענתה שבהפיכת עמודי הפנים של העיתון למוצר דמוי מגזין יומי, יישם יודקובסקי "אסטרטגיה מנצחת" שהקדימה את זמנה ונתנה מענה מודפס לציפיות הקהל, שהתפתחו שנים לאחר מכן, עם הופעתו של ערוץ 2 הטלוויזיוני. לשון אחר, שני הכליבים היו היונה המבשרת את עידן הטלוויזיה המסחרית, על שלל מדוריה, פינותיה ופרסומותיה, ו"ידיעות אחרונות" הקדים אותו באמצעות הפורמט המגזיני ששיווה לעמודי הפנים של העיתון כבר בשנת 1972.

מרקוזה-הס אינה עושה סוד את הערצתה ליודקובסקי ואינה מסתירה את ההטיה המובנית מלכתחילה בספרה; היא מצהירה על כך כבר בהקדמה. זו גישה לגיטימית, מה גם שהמחברת מצטיירת כחוקרת הגונה, נבונה ודעתנית, המטיחה את האמת הסובייקטיבית שלה בכל אחת ואחת מן הנפשות הפועלות; רק חבל שלא אימצה את כלל הברזל שהנחה את יודקובסקי בהתנהלותו העיתונאית רבת השנים: להגיש לקוראים טקסטים קריאים, מגובשים, "בגובה העיניים", שיש בהם הייררכיה מבחינה בין עיקר ובין טפל. הטקסט שמגישה מרקוזה-הס דומה לחומר גלם אינפורמטיבי יותר משהוא ספר רהוט וקוהרנטי. יודקובסקי הנהיג ב"ידיעות

* עוזי בנזימן (uzib@idi.org.il) הוא מייסד "העין השביעית".

הטבח בכפר קאסם, מהומות וארי סליב, התנהלותו של השופט הלוי במשפט קסטנו) ובאשר לדרך סיקורן בעיתונות, והרגשתה שעליה להוסיף להן הסברים אילצו אותה לקטוע את רצף הסיפור ולתקוע בתוכו פסקאות שלמות (לא פעם בגופן שונה, לשם הכתבה והדגשה), המכבידות על הקורא.

מה בכל זאת מחדשת לנו הכותבת או מדענת את זיכרוננו ותורתם להבנתנו את התנהלותו של "ידיעות אחרונות" ואת האופן שבו הפך ל"העיתון של המדינה"? שיוסף אלמוגי היה בין בריתם של ידוקובסקי ושל נוח מוזס, הן בקשרים הארגוניים והכספיים שרקם בין הנהגת מפא"י ובין העיתון הן במידע הפוליטי שהדליף לכתביו; שהצמד ידוקובסקי-מוזס פיתח משוואה שקשה אישי ציבור לעיתון ולהוצאת הספרים שלו, שבצדה האחד ניצבה התחייבותם לספק לעיתון את זיכרונותיהם מן האירועים שבהם היו מעורבים ובצדה האחר הופיעו תמורה כספית נאה, סיקור אוהד ופרסומת חינם; שהיו ל"ידיעות אחרונות" מרגלים בבניין "מעריב" שערכנו את ידוקובסקי ואת מוזס בכל מהלך ניהולי ועיתונאי משמעותי שהתבשל בבניין המתחזה; שהאונות סתר הונהגו גם ב"ידיעות אחרונות" כלפי עובדים ואנשי הנהלה, ושחקירת המשטרה בעניין זה התקרבה קרבה מסוכנת לנוני מוזס; שהעיתונאים הבכירים ב"ידיעות אחרונות" התייצבו לצדו של דב ידוקובסקי בעימות שהיה לו עם נוני מוזס על מעמדו כעורך ועל מעמדו של משה ורדי כמרכז המערכת.

החידוש העיקרי בספר הוא חשיפת מערבולת היחסים בצמרת העסקית של העיתון. למרקוזה-הס הייתה נגישות טובה לפרוטוקולים ולתיעוד אחר המשקפים את "הסטטוסו" המשפחתי ואת התסבוכת המשפטית שהשתרשה ממנה. זה אכן חומר קריאה מאף המאפשר הצצה לקרביים של העיתון הגדול במדינה, אך עם כל חשיבותו, הוא ממחיש גם את חולשתו של הספר: המחברת אינה מביאה מידע דומה על התנהלותו העיתונאית של "ידיעות אחרונות". אמנם הקורא לומד הרבה על כוחנותו חסרת העכבות של נוני מוזס, על מעורבותם של כל אחד ואחד מדוריו ודורניו בניהול העסק המשפחתי הענקי הזה ועל תגובותיהם להתפתחויות בשוק התקשורת (הופעת המקומונים של רשת שוקן, הפצעת "הרשות", יישום טכנולוגיית המחשב בהפקת העיתון), אבל הוא כמעט אינו לומד דבר על היחסים בין הדרג הניהולי ובין הדרג העיתונאי או על מאבקי הכוח בתוך המערכת העיתונאית.

גם לאחר שמסיימים לקרוא ספר עב כרס זה (473 עמודים) אין הקוראים יודעים הרבה על מידת ההשפעה של השיקולים העסקיים על עבודת המערכת ב"ידיעות אחרונות" – לא בתקופת נוח מוזס ודב ידוקובסקי ולא אחריה. השיג והשיח בתוך חררי העריכה, הממשק בין המערכת העיתונאית ובין המערכת הפוליטית, הצנורה הפנימית וההליכי קבלת החלטות של מערכת "ידיעות

אחרונות" שיטת עריכה שהייתה מבוססת על הורמת מידע גולמי מן העיתונאים בשטח לצוות עורכים מיומנים שהיו מתורגמים אותו לשפה נגישה ושונה לכל נפש. הספר של מרקוזה-הס זקוק היה ליד ברזל של עורך.

בצורתו הנוכחית "העיתון – וסיפור המשפחה שמאחוריו" הוא מעין סקירה סוציולוגית של תולדות העיתונות הישראלית מאז 1940 ועד היום; ודוק, העיתונות הישראלית בכללה – לא רק "ידיעות אחרונות", שכן מרקוזה-הס בחרה לגולל את התנהלותו של "ידיעות אחרונות" באמצעות סקירת עמודי החדשות שלו תוך כדי השוואתם לעמודי החדשות של העיתונות המרכזיים האחרים. וכך מוקדש חלק הארי של הספר לתיאור הסגנון ולהיקף הסיקור של מאורעות מרכזיים בתולדות המדינה ב"ידיעות אחרונות" לעומת סיקורם ב"הארץ", ב"מעריב", ב"דבר" ובעיתונות המפלגתיים הקטנים ממנו. אמנם זו בחירה לגיטימית של הכותבת, אך יש לה מחיר: ההשוואות האלה מייגעות, וכרוב המקרים הן אינן מאירות עיניים ואינן תורמות ממש להבנת התנהלותו של מושא סיפורה, העיתון "ידיעות אחרונות". אמנם יש להן ערך מסוים כתזכורת לשרשרת ההתרחשויות שהיו בסדר היום התקשורתי של מדינת ישראל מאז כינונה, אבל אין הן נושאות אתן תובנות מרעישות על התנהלות העיתונות בכלל ועל "ידיעות אחרונות" במיוחד.

רצף האירועים שסקרת המחברת (מימי "אלטלנה", הסכם השילומים עם גרמניה, שביית הימאים בחיפה, משפט קסטנר, הטבח בכפר קאסם, אירועי וארי סליב, מלחמת ששת הימים, תופעת הפנתרים השחורים ועד מלחמת יום הכיפורים ומסקנות ועדת אגרנט) אינו חושף התנהלות עיתונאית מתפתחת (למעט במקרה אחד או שניים). האבחנות של מרקוזה-הס חוזרות על עצמן: "ידיעות אחרונות" חתר לכבוש לעצמו מעמד בקרמת הבימה התקשורתית; הוא אימץ קו סיקור קונפורמי כדי לענות לטעם הקהל וכדי לרצות את השלטון; עמדותיו של העורך, ד"ר הרצל רזנבלום, לא תאמו את קו הסיקור של המערכת העיתונאית שלכאורה הייתה כופפה לו (ושכפועל ניצח עליה דב ידוקובסקי); העיתון לא ביקש לחנך את קוראיו אלא לספק להם חומר קריאה מעניין. רק לאחר שכתבה יותר ממחצית ספרה מגיעה מרקוזה-הס למסקנה כי די לה בהשוואה הפרטנית של "ידיעות אחרונות" לשאר העיתונים, והיא עוברת ביעף על תולדות המדינה, כפי שנשקפו מעמודי העיתונים, משנת 1973 ועד שנות האלפיים. רק אז השתכנעה, כפי שהיא עצמה כותבת, שאין הפתעות באופן שבו כל אחד ואחד מן העיתונים מתאר את המציאות, ושי"דיעות אחרונות" דבק בשיטתו: לקלוע ככל האפשר לטעם הקהל. החלטת הכותבת לפרוס את ההיסטוריה הגלויה של "ידיעות אחרונות" באמצעות סקירת העיתונים הובילה אותה, בין השאר, לפשרות במבנה הספר. לכאורה ההיסטוריה של "ידיעות אחרונות" מגוללת על פני ציר כרונולוגי, אבל הרצון של המחברת להציג את עמדתה שלה כאשר להתרחשויות עצמן (למשל,

אחרונות" – כל אלה נותרו עלומים, והרי הם, לא פחות מן ההתנהלות העסקית, הקובעים את פניו של העיתון שאותם מבקש ספר זה להציג.